

Landsbygdsnytt

Pollinering – livsviktigt för oss alla
Ny djurhälsöförordning i EU
Förebyggande av viltskador
Nya regler för ekologiskt utsäde

Ny djurhälsoförförordning i EU

Den 21 april 2021 började Animal Health Law (AHL), EU:s nya djurhälsoförförordning att gälla. Den riktar sig till dig som äger eller på annat sätt tar hand om eller ansvarar för ett djur, oavsett om du är privatperson eller driver en kommersiell anläggning.

Animal Health Law är en ramlagstiftning som har ersatt ett stort antal andra förordningar, direktiv och beslut som tidigare reglerade områdena djurhälsa och smittskydd. Då AHL är en EU-förordning, så gäller den i samtliga

medlemsstater. Syftet med den nya förordningen är att få en enkel och samlad lagstiftning. Den omfattar regler för bland annat lantbrukets djur, sällskapsdjur, vattenlevande djur, bin och djurparksdjur.

Det främsta syftet med den nya lagstiftningen är att förbättra djurhälsan och förhindra sjukdomsutbrott. Förordningen riktar sig till den som äger eller på annat sätt tar hand om eller ansvarar för ett djur. Vissa regler berör alla djurslag, exempelvis generella regler om anmälningsplikt vid misstanke om smittsamma sjukdomar eller krav på smittskyddsåtgärder. Andra regler är specifika för vissa djurslag.

UTÖKADE KRAV PÅ REGISTRERING I DEN NYA DJURHÄLSOFÖRFÖRORDNINGEN

Registrering av produktionsplats där

man håller lantbrukets djur, samt alla grisar har även tidigare varit ett krav. Nu utökas detta, så att alla som håller fjäderfä ska registrera sin anläggning hos Jordbruksverket. Detta gäller alltså även för hobbyhöns.

Även den som har en anläggning med hästar ska registrera sig hos Jordbruksverket. Datumet har flyttats fram och kravet gäller från den 1 oktober. Med anläggning menas den plats där hästar hålls - små och stora stall, ridskolor och beten. Kravet gäller även för hästar som hålls i hobby syfte. Den som endast hyr stallplats behöver inte registrera sig i e-tjänsten, utan det ska den som driver anläggningen göra. Även vilka hästar som hålls på anläggningen ska registreras.

Den som håller hundar och katter i kommersiellt syfte måste också registrera sin anläggning. Detta gäller till exempel

Foto: Pixabay

Redaktion:

Berit Löfgren, Maria Krantz, Jenny Larsson, Håkan Mowitz, Jenny Bransell, Anders Johansson, Simon Viklund, Maja Widell, Joakim Hellgren, Kristin Larsson, Anna Hernell, Irené Svedjelöv

Ansvarig utgivare: Mats Hindström

Layout: Dolling Tahko **Tryck:** Lenanders Grafiska AB **Upplaga:** 5 000 ex

Adressändringar och prenumerationer:

Gisela Kayal, gisela.kayal@lansstyrelsen.se, 010-225 02 48

Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling: Europa Investerar i landsbygdsområden

hunddagis, hundpensionat, uppfödning och försäljning av hund och katt i större skala. Den som behöver tillstånd enligt Djurskyddslagen (tidigare så kallade §16-tillstånd) från länsstyrelsen för hållande av hund och katt behöver alltså även registrera sin anläggning. Om du flyttar djur till andra länder för att byta ägare räknas det alltid som att djuren hålls i kommersiellt syfte.

NYA FÖRESKRIFTER

Jordbruksverket har gått igenom ett stort antal föreskrifter inom området smittskydd och djurhälsa. Flera föreskrifter har upphävts, och andra har skrivits om. Den nya svenska lagen och förordningen har blivit försenad och beräknas träda i kraft under 2022. Då kommer föreskrifterna återigen uppdateras.

Du kan läsa mer om AHL, registrering och den nya djurhälsolagstiftningen på

Jordbruksverkets hemsida: www.jordbruksverket.se

Om du har frågor kontakta din länsveterinär.

Dalarna:
Farah Ali
farah.ali@lansstyrelsen.se
010-225 02 63

Gävleborg:
Jenny Bransell
jenny.bransell@lansstyrelsen.se
010-225 14 54

Hjälp till att stoppa spridningen av den nya klövsjukdomen hos får

Får kan drabbas av en mycket smittsam klövsjukdom som kallas CODD (Contagious ovine digital dermatitis).

Den har tidigare inte funnits i Sverige men har nu diagnosticerats vid åtminstone två tillfällen. Sjukdomen börjar med små svullnader och sår i kronranden och leder så småningom till att klövkapseln lossnar. CODD är både mycket smittsamt och väldigt svårt att behandla. Det finns idag ingen fungerande metod för att sanera bort smittan från drabbade besättningar. Var noggrann vid inköp av djur och kontakta veterinär om du uppmärks-

Foto: Mosphotos

sammar något misstänkt.

Du kan läsa mer om sjukdomen på Gård & Djurhälsans webbplats, www.gardochdjurhalsan.se.

Dalarna: Farah Ali
farah.ali@lansstyrelsen.se
010-225 02 63

Gävleborg: Jenny Bransell
jenny.bransell@lansstyrelsen.se
010-225 14 54

Foto: Joe Angell

De två vänstra bilderna visar de första stadierna av CODD med sår i kronranden. Den sista högra bilden visar hur sjukdomen utvecklas vidare till att klövkapseln lossnar.

Förebyggande av viltskador

Fredade arter av rovdjur och stora betande fåglar orsakar årligen skador på tamdjur, hundar och gröda för hundratusentals kronor. Länsstyrelsen kan ersätta uppkomna skador men de ska i första hand förebyggas. Länsstyrelsen kan i många fall bevilja bidrag till förebyggande åtgärder.

Grundprincipen i Sverige är att viltskador ska förebyggas. Det ska i första hand ske genom jakt. Vissa arter är dock fredade på grund av att deras populationer, nationellt eller internationellt, är för små eller för att de på annat sätt bedöms som sårbara eller hotade. Dit hör bland annat de stora rovdjuren samt flera arter av de stora betande

fåglarna. För dessa arter kan inte jakt användas i första hand som en metod för att förhindra skador som de orsakar.

ÅTGÄRDER MOT SKADOR PÅ TAMDJUR

Den vanligaste permanenta skadeförebyggande åtgärden är stängsel. Åtgärden räknas som en av de effektivaste, men också dyraste. Olika stängseltyper fungerar olika bra mot olika rovdjur. Stängseltyper som är särskilt anpassade att motverka rovdjursangrepp kallas gemensamt för rovdjursavvisande stängsel och förkortas ibland som ”RAS”. En variant är ett femtrådigt elstängsel där den nedersta tråden sitter högst 30 cm över marken och den översta tråden sitter på 110 cm höjd. Samtliga trådar ska vara strömförande och ha en spänning på lägst 4 500 volt. Rovdjur är mer benägna att krypa under stängsel eller kliva mellan trådar än de är att hoppa över dem. Rovdjursavvisande stängsel är även en effektiv åtgärd för att förhindra att björnar angriper bigårdar.

Mot lodjur tycks det allra bästa stängslet vara ett vanligt fårnät kompletterat med två eltrådar, en ovan nätet och en låg på nätet insida. Ett sådant stängsel fungerar mycket bra även mot varg och björn. Det är svårt för de större individerna att klättra över utan att få en stöt och det är svårt för de mindre att gå genom maskorna i nätet utan att få en riktigt kraftig stöt eftersom nätmaskan runt kroppen ger bra jordning då djuret kommer åt eltråden på insidan.

Ett alternativ där rovdjursavvisande stängsel inte kan användas kan vara en boskapsvaktande hund. Metoden kräver ett stort engagemang och mycket tid från djurhållaren. För att få ha hunden lös under hela året i syfte att förebygga rovdjursangrepp på tamdjur krävs särskilt tillstånd från länsstyrelsen.

AKUTA ÅTGÄRDER

Efter ett rovdjursangrepp i en tamdjursbesättning är risken för ett förnyat angrepp mycket stor. Även närbelägna besättningar löper större risk att få an-

Tranor och svanar

Foto: Lars Johansson

Får bakom rovdjursavvisande stängsel

grepp på sina djur. För att undvika fler angrepp bör akuta skadeförebyggande åtgärder sättas in inom 12 timmar (senast innan natten) efter ett angrepp. Lämpliga akutåtgärder är att komplettera med tillfälliga elnät, lapptyg (främst mot varg), ljud- och ljusskrämmor eller nattintag. Länsstyrelsen finns behjälplig med både råd och i många fall även utrustning.

ÅTGÄRDER MOT SKADOR PÅ HUNDAR

Årligen angrips mellan 30 och 70 hundar av stora rovdjur i Sverige. Den rovdjursart som har den i särklass största konfliktpotentialen när det gäller angrepp på hundar är varg. Det är framför allt hundar som arbetar lösa under jakt som drabbas. Det finns ingen förebyggande åtgärd som fungerar i alla lägen, men olika åtgärder kan fungera i olika situationer. Att spåra av området man ska röra sig i är en effektiv metod. Ser man att vargar gått in i ett område, men inte ut, bör man inte släppa sin hund där. En åtgärd som kan minska risken för att hundar skadas allvarligt vid rovdjursangrepp är att ha en skyddsväst på hunden. Skyddsvästar med stickskydd används för att skydda hundar mot skador av vildsvin, men är inte tillräckligt effektiva mot varg. Stickskyddet hindrar visserligen vargens tänder från att gå igenom västen, men trycket i bettet är stort nog att orsaka allvarliga

krosskador och inre blödningar. Skyddsvästar för hundar är fortfarande under utveckling men det finns idag ett par olika modeller som anses kunna avbryta eller fördröja ett eventuellt angrepp. Länsstyrelsen har möjlighet att betala ut bidrag för inköp av västar som enligt Viltskadecenter uppfyller de kraven.

ÅTGÄRDER MOT SKADOR PÅ GRÖDA

Populationerna av stora betande fåglar (gäss, tranor och svanar) har ökat kraftigt under de senaste decennierna. De vanligaste skadorna uppstår genom att fåglarna trampar i och betar olika grödor eller plockar upp utsäde. Det finns många olika typer av åtgärder för att försöka förhindra skador och ofta behöver de kombineras för bästa effekt. En första åtgärd kan vara att se över om det går att förebygga skador utan att aktivt behöva skrämja bort fåglarna. Genom att till exempel välja en tidig kornsort och vänta med att plöja stubbåkrarna så länge som möjligt ger man fåglarna tillgång till stubb under längre perioder vilket håller dem borta från annan gröda. Stängsel för att stänga ute gäss från områden som gränsar mot vattendrag har visat sig vara en mycket effektiv metod för att hindra fåglar som under häckning och ruggning är oförmögna att flyga. Det går även att anlägga avledningsåkrar för att aktivt styra fåglarna i landskapet och

få de att välja andra åkrar än de man vill skydda. Detta kan göras antingen genom utläggning av foder eller genom att odla attraktiva grödor. Användandet av avledningsåkrar bör kombineras med skrämjel och jakt på jaktbara arter på omgivande fält där man inte vill ha fåglarna.

Det finns även en uppsjö av olika typer av skrämjelåtgärder att prova. Generellt är det förändringar i landskapet som avskräcker fåglarna att landa på ett fält. Då fåglarna är läraktiga ger skrämjelmetoderna endast effekt i några dagar och man får sedan flytta om eller byta ut skrämjeln mot något annat. Det finns en hel del mer eller mindre beprövad skrämjelutrustning på marknaden. Det rör sig om olika typer av attrapper, drakar, ballonger, hulkar och gasolkanoner. Länsstyrelsen har diverse skrämjelutrustning som kan lånas ut till drabbade jordbrukare. Länsstyrelsen kan även i vissa fall bevilja bidrag för inköp av skrämjelutrustning samt ersättning för redan uppkomna skador. Kontakta din länsstyrelse för mer tips och råd.

Gävleborg:
Simon Viklund
simon.viklund@lansstyrelsen.se
010-225 15 05

Dalarna:
Maja Widell
maja.widell@lansstyrelsen.se
010-225 03 42

Aktuellt om jordbrukarstöd

Om du vet att du behöver ändra din SAM-ansökan ska du göra det så snart som möjligt. Om länsstyrelsen hittar fel i din ansökan vid handläggningen eller om vi meddelat dig att din gård ska kontrolleras, begränsas det du har möjlighet att ändra. Det betyder att sista dag att ändra ansökan kan vara tidigare än den 15 juni.

TILL OCH MED DEN 15 JUNI KAN DU ÄNDRA DET HÄR I DIN SAM-ANSÖKAN:

- lägga till, ändra och ta bort block och skiften
- ändra grödkod
- ta emot stödrätter från någon annan genom e-tjänsten för stödrättsöverföring på Mina sidor på Jordbruksverkets hemsida. Detta under förutsättning att du hade minst 4 hektar mark och stödrätter för minst 4 hektar den 15 april
- ändra eller ange fler produktionsplatsnummer för nötkreatursstöd, kompensationsstöd, ersättningen för ekologisk produktion och ersättningen för omställning till ekologisk produktion.

EFTER DEN 15 JUNI KAN DU ÄNDRA DET HÄR I DIN SAM-ANSÖKAN:

- minska arealen och ta bort block och skiften
- dra tillbaka hela eller delar av din

ansökan om åtagande

- dra tillbaka hela eller delar av din ansökan om utbetalning i ett eller flera stöd.

Dessa sena ändringar går att göra fram tills länsstyrelsen fattat beslut i ärendena. Observera att möjligheterna att ändra kan begränsas om en kontroll har aviserats.

Alla ändringar, utom överföringen av stödrätter, gör du i SAM Internet.

VAD GÄLLER FÖR ÅTAGANDEN VARS ÅTAGANDEPERIOD LÖPTE UT 2020?

Miljöersättningarna, ersättningarna för ekologisk produktion och djurvälstånd ersättningarna ingår i landsbygdsprogrammet. Eftersom programperioden för landsbygdsprogrammet 2014–2020 lider mot sitt slut, och nästa period startar 2023, är det aktuellt med två så kallade förlängningsår. Du läser mer om reglerna för förlängningsåren på Jordbruksverkets hemsida, www.jordbruksverket.se.

KOM IHÅG ATT RAPPORTERA DINA NÖTKREATUR I TID TILL CDB!

Sedan tidigare får du inget nötkreatursstöd för de djur där in- och uthändelser under räkningsperioden rapporterats för sent till nötkreatursregistret CDB. Från och med 2021 kommer du dessutom att få avdrag på ditt nötkreatursstöd för dessa djur.

PÅMINNELSE OM DOKUMENTATION AV DIN EKOLOGISKA PRODUKTION

För att få full ersättning för någon av de ekologiska produktionsformerna måste du bland annat spara dokumentation och handlingar som rör ersättningen. Det innebär att du vid en kontroll ska kunna visa upp dokumentation över din

växtodling och djurhållning.

För växtodlingen ska du ha dokumentation över:

- utsäde och sådatum
- gödsling
- växtskyddsmedel
- växtföljd
- skörd.

För djurhållningen ska du ha dokumentation över:

- fodrets ursprung
- foderstat/er
- sjukdomsbehandlingar
- djurens ursprung
- om du köpt in konventionella djur enligt någon av undantagsreglerna måste det finnas dokumentation över vad du har gjort för att få tag på ekologiska djur
- djurens slaktvikt
- betesperiod.

ARBETET MED ÅTERKRAV AV JORDBRUKARSTÖD PRIORITERAS AV LÄNSSTYRELSENA

Kommissionen och Ekonomistyrningsverket har konstaterat brister hos Jordbruksverket gällande hantering av kontrollresultat samt återkrav. Det pågår därför en prövning av Jordbruksverket som utbetalande organ. Med anledning av bristerna genomför Jordbruksverket tillsammans med länsstyrelsen ett projekt med syfte att hantera återkrav av jordbrukarstöd för perioden 2015–2019. Detta arbete prioriteras och ska vara klart i augusti 2021.

Gävleborg:
Pernilla Månsson
pernilla.mansson@lansstyrelsen.se
010-225 14 44

Dalarna:
Fredrik Löfstrand
fredrik.lofstrand@lansstyrelsen.se
010-225 02 52

Foto: Mestphotos, Lars Johansson

Nya regler för ekologiskt utsäde från 2022

Från och med den 1 januari 2022 gäller nya regler för ekologisk produktion. En av de största förändringarna gäller de nya reglerna för ekologiskt utsäde. Det är viktigt att planera för detta redan nu under 2021.

Reglerna för odling av ekologiskt utsäde och annat växtförökningsmaterial (plantor, sticklingar och liknande) förändras och det är viktigt att göra åtgärder som krävs redan i år för att det ska bli möjligt att odla ekologiskt utsäde 2022. Du som vill odla ekologiskt växtförökningsmaterial till försäljning eller för eget bruk under 2022 kan behöva ställa om din mark i år.

EKOLOGISKT UTSÄDE OCH UTSÄDE FRÅN OMSTÄLLNINGSMARK

Nytt för 2022 är att man kommer skilja på ekologiskt utsäde och utsäde som kommer från mark som ligger under omställning. Precis som nu gäller att man får

använda konventionellt kemiskt obehandlat utsäde till odling av ekologiskt utsäde och utsäde från omställningsmark.

Ekologiskt utsäde är, för ettåriga växter, ett utsäde som kommer från gröda sådd på ekologisk mark. För fleråriga foderväxter kan ekologiskt utsäde skördas om det har gått minst 24 månader sedan marken började ställas om, vilket betyder att grödan ska skördas tidigast under andra odlings säsongen.

Utsäde under omställning är utsäde som skördas tidigast 12 månader efter att omställningen av marken påbörjades. Om det gått kortare tid blir grödan konventionell. Utsäde under omställning kommer att produceras först under 2022. Som exempel kan havre sås på andra årets omställningsmark våren 2022 och sedan säljas som utsäde under omställning till våren 2023.

FÖR DIG SOM KÖPER EKOLOGISKT UTSÄDE

I framtiden ska i första hand ekologiskt utsäde användas. Men om det ekologiska utsädet tar slut får utsäde under omställning användas. Från 2022 kommer odlare som inte får tag på ekolo-

giskt växtförökningsmaterial att behöva ansöka om individuellt undantag för att få använda konventionellt obehandlat utsäde. Detaljerna om hur de individuella undantagen kommer att skötas är inte klara. Jordbruksverket återkommer med mer information senare. Det kommer fortsättningsvis bli mycket små möjligheter att tillämpa generella dispenser.

De nya reglerna för utsäde ska bidra till ökad utsädestillgång för ekologisk odling. Målet är att allt växtförökningsmaterial ska vara ekologiskt till år 2036. Desto större utbud av ekologiskt växtförökningsmaterial, desto färre undantag behöver sökas!

Läs mer och håll dig uppdaterad om de nya reglerna för ekologiskt utsäde på Jordbruksverkets webbplats: www.jordbruksverket.se

Text: Katarina Holstmark, Jordbruksverket

Dalarna:
Kristina Homman
kristina.homman@lansstyrelsen.se
010-225 02 45

Gävleborg:
Torbjörn Träff
torbjorn.traff@lansstyrelsen.se
010-225 14 17

Havre

Foto: Pixabay

Pollinering – livsviktiga

Tomaterna blir större, skördarna ökar och mångfalden gynnas tack vare pollinatörerna. Men för att få ta del av fördelarna måste vi se till att våra viktigaste pollinatörer trivs och har tillgång till boplatser och mat hela säsongen.

Pollinering är en ekosystemtjänst som är av största vikt för oss alla och inte minst för jordbruket. Frukt och bär samt raps och åkerböna är de viktigaste grödorna som behöver insektspollinering, främst av honungsbin och vilda bin som humlor, medan spannmålen vindpollineras. Insekternas pollinering behövs också för att få frö till utsäde, till exempel klöverfrö till vallfröblandningarna. För att naturbeten och ängar fortsatt ska innehålla en stor variation av örter behövs också pollinatörer så att det blir frön och nya plantor.

VÅRA VIKTIGASTE POLLINATÖRER

Honungsbin och humlor är våra viktigaste pollinatörer. De har samhällen med arbetare som samlar pollen och nektar under hela växtsäsongen.

Trädgårdssandbi som besöker en äppelblomma.

Honungsbinas samhällen kan bli uppåt 60 000 individer när de är som störst medan humlesamhällena ligger mellan 50–500 individer. Finns det biodlare i ditt närområde så utför honungsbin en stor del av pollineringen. Andra pollinatörer är blomflugor, fjärilar, vissa skalbaggar och inte minst våra cirka 290 arter solitärbin.

SOLITÄRBIN

Solitärbin har inga samhällen men flera individer kan bo på samma ställe. Vanliga boplatser är lätta jordar med sand

eller stor sandinblandning där bohålen grävs eller i hål i ved. Varje hona har sitt eget bohål där de samlar pollen i celler och lägger sina ägg. Ett vanligt solitärbi som besöker äpplen och andra fruktträd på våren är trädgårdssandbiet.

NYTTAN AV POLLINATÖRER

Eva Gustavsson driver företaget Solsyran med grönsaksodlingar i Orsa. Eva har även ingått i projektet ”Biodiversitet i frilandsodlade trädgårdsgrödor” som studerat hur pollineringen kan förbättras. - *Tomaterna i mitt kallväxthus blir större när det finns pollinatörer inne i växthuset, säger Eva. Det är viktigt att det finns blommor inne i kallväxthusen. När vädringsluckor och dörrar är öppna flyger pollinatörerna in och letar nektar.* Bären som Eva har på friland gynnas också av pollinatörerna. Det finns många humlor hos Eva och de är flitiga i de tidigt blommande bärbuskarna.

Christoph Frank är ordförande i Faluortens biodlarförening. Om vilda pollinatörer säger Christoph så här: - *Om man sitter under ett blommande äppelträd där det finns bikupor i närheten kan man ändå se att en stor del av insekterna är olika vilda pollinatörer. Det är bra för pollineringen om förutsättningarna för mångfald gynnas på bästa sätt.*

Förutom att det behövs pollinering för att det ska bli bär, frukt och frön är också

Det vänstra äpplet är något deformerat jämfört med det högra. Det kan bero på att det vänstra inte blivit fullständigt pollinerat.

Foto: Jens Montelius Risberg

Foto: Jens Montelius Risberg

igt för oss alla

en fullständig pollinering viktig. Kanske har du sett jordgubbar och äpplen som är lite deformerade. Det kan bero på att inte hela blomman blivit pollinerad. En god tillgång på pollinatörer kan också motverka skördebortfall hos stressade grödor. Forskare på SLU har i ett försök visat att humlor ökade skörden av åkerböna med 68 procent även när växterna led av torka eller bladlusangrepp.

BIODLING PÅ FRAMMARSCH

Intresset för biodling är stort och antalet biodlare och bisamhällen ökar i Sverige. Fler bönder vill också ha samarbete med biodlare eller börjar själva med biodling. Vid rapsodling kan skörden öka med 15-20 procent vid god pollinering samtidigt som en hektar blommande raps kan ge upp till 250 kilo rasphonung för biodlaren.

-Men många biodlare vill bara ha samarbete med ekologiska bönder för att inte riskera döda bin eller bekämpningsmedelsrester i binas produkter, säger Christoph.

Bra uppställningsplatser i åkerlandskapet är lättillgängliga och skyddade med skugga under de varmaste timmarna, med tillgång till vatten och andra blommor när grödan inte blommar. En tumregel är max 10 samhällen på samma ställe för att kunna hålla bisjukdomar nere.

DE VILDA POLLINATÖRERNA MINSKAR

Humlor och framförallt solitärbin har minskat i odlingslandskapet. Många solitärbin är så sällsynta att de är upptagna på rödlistan för hotade arter. Även om honungsbina pollinerar mycket just för att de har så stora samhällen så behövs även de vilda pollinatörerna. Under vissa förutsättningar är de vilda pollinatörerna effektivare och de är helt avgörande i områden med få biodlare.

HUR GYNNAR MAN POLLINATÖRER?

Christoph:

-Jag skapar fler möjligheter för vilda bin att bygga bo. Det är minst lika viktigt som att ha bisamhällen. Jag har borrat hål i olika storlekar i gamla stubbar, lämnat lövhögar och klippt inte gräset i hela trädgården. Det finns massor med blommor och andra växter som kommer fram om man låter dem göra det. Och

Foto: Anna Rönnow

Christoph Frank inspekterar några av sina bikupor.

så tar jag varje chans att öka kunskapen om pollinatörerna, till exempel genom biodlingskurser.

Eva:

-Det är viktigt att det blommar hela säsongen, det måste finnas mat åt pollinatörerna. Olika blommande växter avlöser varandra. Det behöver också finnas boplatser, håligheter, orörda hörn och stråk som inte slås eller putsas. Sälgen är viktig för pollinatörerna när de börjar flyga på våren. Det är inte mycket annat som blommar samtidigt som sälgen. Tyvärr tas den ofta bort när det röjs.

LÄR DIG MER

Jordbruksverket har många bra broschyrer om pollinatörer och hur du kan gynna dem, både kortare texter och mer

djuplodande. Du hittar dem på webbutiken.jordbruksverket.se där du kan söka på exempelvis "bin", "humlor" eller "pollinering". Du kan bland annat hitta skriften "Öka den biologiska mångfalden med blommor i odlingen" som presenterar projektet där Evas gård ingick.

Dalarna:
Jens Montelius Risberg
jens.montelius.risberg@lansstyrelsen.se
010-22 504 86

Anna Rönnow
anna.ronnow@lansstyrelsen.se
010-22 505 12

Gävleborg:
Anders Johansson
anders.s.johansson@lansstyrelsen.se
010-225 14 46

En vägledning för hållbar vindkraft

Under 2020 fördes en dialogprocess om vindkraftens effekter på djur, natur, kultur, landskap och människan och 26 rekommendationer för en hållbar etablering av vindkraft i Dalarna arbetades fram. I diskussionerna medverkade Länsstyrelsen Dalarna samt tio andra organisationer och företag som representerade olika samhälls- och vindkraftsintressen.

Inom projektet ”Hållbar vindkraft i Dalarna” som finansierades av Energimyndigheten, har en ”Vägledning för hållbar vindkraft i Dalarna” tagits fram. Dess rekommendationer utgör ett reellt riktmärke för det fortsatta arbetet med vindkraft i länet och något som de olika aktörerna förväntas arbeta efter. Av de nio insatsområdena som togs fram presenteras tre med särskild betydelse för landsbygdsutveckling nedan:

FLER TILLITSSKAPANDE PROCESSER

Tillståndprocessen för vindkraft har sina begränsningar när det gäller medborgarens deltagande och påverkansmöjlighet. Därför behöver kommuner och myndigheter erbjuda ytterligare insatser för att skapa transparens och öppenhet under etableringsprocessen. Projektet har tagit fram förslag på hur exempelvis tidiga informationsinsatser och breda analyser av vindkraftens effekter kan genomföras. Goda exempel kan även hämtas från projektet ”I med- och motvind” som just nu genomförs av Hela Sverige ska leva X-ing Gävleborg.

MER FOKUS PÅ VINDKRAFTENS SAMLADE EFFEKTER

När vindkraftsparker blir fler och större ökar risken för inringnings- och fragmenteringseffekter. För att hantera detta bättre behöver kommuner få tillgång till bland annat mer avancerade visualiseringslösningar, gärna rörliga AR-lösningar, landskapskaraktärsanalyser

Foto: Benedict Alexander

och verktyg för att bedöma kumulativa effekter. Några exempel av dessa har testats av projektet.

ETT BRA KOMPENSATIONSSYSTEM

En frivillig ekonomisk ersättning från vindkraftsproduktion (vindpeng) bör ges i alla vindkraftsparker. Vindpengen bör återföras till bygder som berörs av vindkraftsutbyggnad. Vindpengen används idag i huvudsak för utvecklingsinsatser i bygder men skulle också behöva användas för kompensation av påverkan av natur- och kulturmiljöer. En beskrivning av hur detta kan gå till har tagits fram av projektet.

Hela vägledningen och dess stöddokument finns att ladda ner här:

www.energiintelligent.se/hallbar-vindkraft-i-dalarna/

Dalarna:
Jakob Ebner
jakob.ebner@lansstyrelsen.se
010-225 03 72

NIO INSATZOMRÅDEN ATT ARBETA VIDARE MED:

1. Ett kunskapslyft om förnybar energi i Dalarna
2. Bättre beslutsunderlag för kommuner
3. Fler tillitsskapande processer och tidig information
4. Ett bra kompensationssystem
5. Nyttja lokal kunskap och engagemang
6. Bättre landskapsanalyser och visualiseringar
7. Mer fokus på vindkraftens kumulativa effekter
8. Tydliggör vindkraftens sociala och ekonomiska effekter
9. Analysera samexistens av vindkraft och turism

Kurser på gång i Gävleborgs län

OBS! Vi följer Folkhälsomyndighetens rekommendationer, därför kan aktiviteterna komma att ändras/ställas in på grund av Corona/Covid-19. Vi uppdaterar vår kalender på Länsstyrelsens webbplats och meddelar dig som anmält dig till en aktivitet vid eventuella ändringar.

Lieslätter med knacklie

Två tillfällen i juli.

Plats preliminärt vid Ersk-Mats utanför Hassela samt i Ockelbo.

Kursen vänder sig både till dig som vill börja slå med knacklie och till dig som redan använder knacklie men vill förbättra din teknik. Du får också lära dig hur man får en vass egg genom knackning av lien.

Kursledare: Mats Rosengren – känd som LieMats

Kontaktperson Anders Johansson, anders.s.johansson@lansstyrelsen.se, 010-225 14 46. När datum och plats är bestämt kommer det att gå att anmäla sig till aktiviteten via Länsstyrelsens kalender.

Lieslätterkurs

Slutet av juli eller början av augusti, Delsbo hembygdsförening. Kursen vänder sig både till dig som tidigare provat att slå med lie och vill förbättra tekniken och till nybörjare.

Innehåll: Slipning av lien, jordläggning, slåterteknik, ängens flora.

Kursledare: "Liemannen" Kjell Gustafsson. Kontaktperson Anders Johansson, anders.s.johansson@lansstyrelsen.se, 010-225 14 46. När datum är bestämt kommer det att gå att anmäla sig till aktiviteten via Länsstyrelsens kalender.

Restaurering av jordkällare

Två tillfällen under året, ett i länets norra delar och ett i södra delen.

Innehåll: Jordkällarens konstruktion och funktion och studiebesök vid olika jordkällare i behov av restaurering.

Kursledare: Kjell Gustafsson

Kontaktperson Anders Johansson, anders.s.johansson@lansstyrelsen.se, 010-225 14 46. När datum och plats är bestämt kommer det att gå att anmäla sig till aktiviteten via Länsstyrelsens kalender.

Digital föreläsning naturguidning

3 juni för dig som är intresserad av att börja guida eller har provat på och vill utvecklas. Marcus Eldh, Wild Sweden, ger tips och råd kring hur man kommer igång med guidning av natur- och kulturupplevelser. Träffen är kostnadsfri och finansieras av Landsbygdsprogrammet.

Kontaktperson Maria Persson, maria.helena.persson@lansstyrelsen.se, 010-225 14 28. Anmäl dig till aktiviteten via Länsstyrelsens kalender.

Workshop Naturguidning

I oktober planeras en två-dagars kurs för naturguider.

Kontaktperson Maria Persson, maria.helena.persson@lansstyrelsen.se, 010-225 14 28. När datum är bestämt kommer det att finnas mer information och gå att anmäla sig via kalendern på Länsstyrelsens hemsida.

Mathantverk

Under våren och sommaren har Länsstyrelsen och MatVärden ett samarbete kring mathantverk. Flera duktiga mathantverkare kommer bland annat att visa hur de gör syrade grönsaker, olika charkuteriprodukter och förädlar bär. Föreläsningarna sker digitalt och kommer efter sändning att finnas tillgängliga på MatVärdens hemsida, www.matvarden.se. Vill du testa på att göra egna produkter i MatVärdens produktionsvagn? Kontakta i sådana fall Maria Persson, maria.helena.persson@lansstyrelsen.se, 010-225 14 28. När datum är bestämt kommer det att finnas mer information och gå att anmäla sig via kalendern på Länsstyrelsens hemsida.

Foto: Mestphotos

Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling: Europa investerar i landsbygdsområden

Kurser på gång i Dalarnas län

OBS! Vi följer Folkhälsomyndighetens rekommendationer, därför kan aktiviteterna komma att ändras/ställas in på grund av Corona/Covid-19. Vi uppdaterar vår kalender på Länsstyrelsens webbplats och meddelar dig som anmält dig till en aktivitet vid eventuella ändringar.

Ängsskötselkurser i Dalarna

Endast föranmälda deltagare. Anmälan via kalendern på Länsstyrelsens webbplats www.lansstyrelsen.se/dalarna

Där finns också mer information om kurserna. Ingen kursavgift, alla kurserna finansieras av landsbygdsprogrammet. Kontaktperson Sarah Lagerberg, sarah.lagerberg@lansstyrelsen.se, 010-225 02 42.

LIESLÅTTER MED KNACKLIE

Lördag 10 juli, Grejsans fäbod, Enviken
Kursen vänder sig både till dig som vill börja slå med knacklie och till dig som redan använder knacklie men vill förbättra din teknik. Du får också lära dig hur man får en vass egg genom knackning av lien.
Kursledare: Staffan Lundaahl.

Innehåll: Vässning av lien med knackning, jordläggning, slåtteteknik, ängens flora.
Anmälan senast 5 juli. Max 8 deltagare.

HÄSSJNING AV ÄNGSHÖ SAMT BYTE AV TRASIGA RÄFSTÄNDER PÅ TRÄRÄFSA

Söndag 11 juli, Grejsans fäbod, Enviken
Under kursen får du lära dig uppställning av hässjan så den håller för väder och vind, hur man hässjar ängshö samt hur du byter tänder på din träräfsa.
Kursledare: Staffan Lundaahl.

Anmälan senast 5 juli. Max 8 deltagare.

LIESLÅTTER OCH SLIPNING AV LIEN

Onsdag 21 juli, Landgården i Häradsbygden och Skallskogs fäbod, Leksand
Kursen vänder sig både till dig som tidigare provat att slå med lie och vill förbättra tekniken och till nybörjare.
Kursledare: "Liemannen" Kjell Gustafsson.

Innehåll: Slipning av lien, jordläggning, slåtteteknik, ängens flora.
Anmälan senast 6 juli. Max 8 deltagare.

LIESLÅTTER OCH SLIPNING AV LIEN

Torsdag 22 juli, Hembygdsgården (Görasgården), Enviken
Kursen vänder sig både till dig som tidigare provat att slå med lie och vill förbättra tekniken och till nybörjare.
Kursledare: "Liemannen" Kjell Gustafsson.

Innehåll: Slipning av lien, jordläggning, slåtteteknik, ängens flora.
Anmälan senast 6 juli. Max 8 deltagare.

HACKSLÅTTER

Onsdag 28 juli, Risåsa fäbod, Dala Floda.

Många av våra ängar med rik flora är steniga och småkuperade. De kräver en annan slåtteteknik än plana ytor. Kom med på kursen och öva in snitsen att slå jämnt på ojämn mark!

Kursledare: Odens Olle Eriksson och Bäckmases Lennart Hindriks
Anmälan senast 7 juli. Max 8 deltagare.

HÄSSJNING AV ÄNGSHÖ

Lördag 31 juli, Risåsa fäbod, Dala Floda.
Under dagen får du lära dig hur man hässjar ängshö så att hässjan klarar både regn och bläst och ger ett hö av god kvalitet.
Kursledare: Odens Olle Eriksson och Bäckmases Lennart Hindriks

Anmälan senast 7 juli. Max 8 deltagare.

Byggnadsvårdskurser i Dalarna

Endast föranmälda deltagare. Anmälan via kalendern på Länsstyrelsens webbplats www.lansstyrelsen.se/dalarna. Där finns också mer information om kurserna. Ingen kursavgift, alla kurserna finansieras av landsbygdsprogrammet. Kontaktperson Sarah Lagerberg, sarah.lagerberg@lansstyrelsen.se, 010-225 02 42.

RESTAURERING AV JORDKÄLLARE

Preliminärt i slutet av augusti. Söderbärke
Hur ska en jordkällare vara konstruerad för att vara funktionell? Vad är viktigt att tänk på vid restaurering av jordkällare?
Håll utkik på Länsstyrelsens webbplats för aktuellt datum.

Kursledare: Kjell Gustafsson
Innehåll: Jordkällarens konstruktion och funktion och studiebesök vid olika jordkällare i behov av restaurering.
Max 8 deltagare.

Fältvandringar

Endast föranmälda deltagare. Anmälan via kalendern på Länsstyrelsens webbplats www.lansstyrelsen.se/dalarna. Där finns också mer information om kurserna. Ingen kursavgift, alla kurserna finansieras av landsbygdsprogrammet.

KULTURSPANNMÅL OCH VISNING AV OLLASGÅRDEN

7 augusti. Visning av demonstrationsodling av kulturspannmål. Tjugo olika linjer av Lantvete Dalarna däribland gårdens egna unika Folkärna speltvete visas upp. Hans

Larsson från föreningen Allkorn berättar om spannmålen under en gemensam vandring. Detta är ett unikt tillfälle att se alla dessa spannmålslag på samma ställe.

En kulturvandring görs på eldsjälens Sven Erik Eriksson gård Ollasgården där han är nionde generationen att driva och bevara den. Där visas bland annat varmrökbastu, nyrenoverad smedja, bagarstuga, ladugårdar och den anlagda våtmarken. Vi besöker även Bäsinge by som är ett riksintresse och diskuterar vårt kulturarv och vad vi ser på vår promenad.

OBS, föransökan krävs och sker direkt till Sven-Erik, seeriksson50@gmail.com, 070-538 07 17.

Kontaktperson Länsstyrelsen Ann Eriksson, ann.w.eriksson@lansstyrelsen.se, 010-225 03 84.

Ett mer detaljerat program publiceras i Länsstyrelsens kalender några veckor innan visningen.

BEVATTNING AV VALL

Augusti.

Kontaktperson Kristina Homman, kristina.homman@lansstyrelsen.se, 010-225 02 45. Så fort ett datum är bestämt kommer det att gå att anmäla sig till aktiviteten via Länsstyrelsens kalender.

EKOLOGISKA GRÖNSAKER

Månadsskiftet augusti-september.
Kontaktperson Kristina Homman, kristina.homman@lansstyrelsen.se, 010-225 02 45. Så fort ett datum är bestämt kommer det att gå att anmäla sig till aktiviteten via Länsstyrelsens kalender.

Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling: Europa investerar i landsbygdsområden